

LÜBNAN'DAN İRAN'A GÖSTERİLER: Şİİ BAHARI MI?

İRAK'TA, İRAN KARŞITI SLOGANLARIN ÖNE ÇIKTIĞI GÖSTERİLERE, Şİİ KESİMLERİN ÖNCÜLÜK ETMESİ, YİNE LÜBNAN'DAKİ PROTESTO GÖSTERİLERİNE Şİİ TOPLULUKLARIN YOĞUN ŞEKİLDE KATILMASI, ORTADOĞU'DA YILLARDIR TEDAVÜLE SOKULMAYA ÇALIŞILAN "MEZHEP ÇATIŞMASI" KAVRAMININ İÇİ BOŞ BİR RETORİK OLDUĞUNU ORTAYA KOYUYOR.

Hakkı **Uygur**
hakkuygur@gmail.com

Irak'ta Ekim başlarından itibaren gerçekleşen protesto gösterileri, kısa süre içinde başta güney kesimleri olmak üzere ülkenin Arap nüfusunun yoğun olduğu bölgelerini etkisi altına aldı. Başlangıçta göstericilerin ana taleplerini "kötü yönetimin düzeltilmesi" ve "yetersiz altyapı imkanlarının iyileştirilmesi" gibi temel hizmetlerdeki aksaklıklar oluştururken gösterilerin ana lokomotifi olan gençlerin hedefi kısa süre içinde "kolektif ve sistematik yolsuzluk düzeni" olarak tanımlanabilecek işgal sonrası siyasi sisteme dönüştü.

Şii Partilere Tepki

Aslında Irak'taki kötü yönetim ve rant sistemi, son 15 yıldır oluşturulan siyasi sistemle yakından ilgili olduğu için göstericilerin taleplerinin farklı mezhep ve etnik gruplar arasındaki güç dağılımına dayanan sistemi hedef alması şaşırtıcı olmadı. Irak'ta bir süredir işbaşındaki İslamcı Şii partilere duyulan tepki toplumun farklı kesimlerinde gittikçe artıyor ve bu gibi nedenlerden dolayı halk nezdinde yıprandıklarını ve kullandıkları kavramların içinin boşaldığını gören bazı Şii partiler isimlerindeki İslami ibareleri kaldırarak yerine daha milli ve Iraklı öğeleri öne çıkarmaya başlamışlardı.

Bununla birlikte aynı isimlerin farklı tabelalar altında siyasi partiler kurması ya da seçim ittifaklarının sürekli değişmesine rağmen seçimlerin halkın günlük hayatına olumlu yansımaması bir kez daha gençleri sokaklara döktü. Hiçbir siyasi grubun üstlenmemesine rağmen yüzbinlerce Şii Arap genci Basra ve Kerbela gibi şehirlerde hayatı durduracak eylemlerde bulundular. Bunda düne kadar rakip olduğu varsayılan hatta birbirlerini çok ağır ithamlarla suçlayan farklı mezhebi ve siyasi teşkilatların son seçimlerden sonra iktidar paylaşımında bulunmalarının da etkili olduğu belirtiliyor. Yine aslında çoktandır ayyuka çıkan şikayetlerin sokağa dökülmesinin zamanlamasında önemli diğer bir neden de artık DEAŞ tehdidinin ortadan kalkması ve meşruiyetlerini terörle mücadeleden aldıklarını öne süren grupların halkın taleplerini öteleyecek bir mazeretlerinin kalmamasıydı.

Irak gibi bir ülkede bu kadar geniş kapsamlı gösterilere uluslararası toplumdan ve ilgili diğer ülkelerden tepki gelmesi de gecikmedi. ABD, AB ve BM çeşitli açıklamalar yaparak hükümetten göstericilerle uzlaşmasını, aşırı güç kullanmamasını, tutuklanan ve kaçırılan kişilerin serbest bırakılmasını istediler. Özellikle ABD Dışişleri Bakanı Pompeo'nun Adil Abdülmehdi ile telefon görüşmesinden sonra çok sayıda kişi serbest bırakıldı. Ancak internet kesintileri sona ererken yeni gözaltına almaların ve kaçırılma olaylarının devam ettiği haberleri de geliyordu. Bu noktada Cumhurbaşkanı Berham Salih'in özellikle protestoların ilk aşamasında göstericilere ateş açan

İRAN'DAKİ OLAYLARIN BAŞLAMASINDAN ÖNCE CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN'IN İRAK'TAKİ OLAYLARIN BENZERLERİNİN İRAN'A TAŞINMAYA ÇALIŞILDIĞINI BELİRTMESİ VE İRAN DIŞIŞLARI SÖZCÜSÜ MUSEVİ'NİN DE BUNU TEYİT ETMESİ, BÖLGEKİ YETKİLİLERİN OLAYLARIN ARKA PLANINA DAİR BASINA YANSIMAYAN ÖNEMLİ BİLGİLERE SAHİP OLDUĞUNU GÖSTERİYOR.

keskin nişancıların devlet görevlisi olmadığı ve kimliklerinin bilinmediği iddiasına yanıt olarak Haşdu Şabi komutanlarından Kays Hazali'nin "yönetim erklerinden birisinin başındaki isim gösterileri yönetiyor" diyerek zımnen Salih'i suçlaması dikkat çekti.

Sorun İran Etkisi

Son yıllarda Irak'ın içişlerine gittikçe daha fazla müdahale eden ve gösterilerdeki sloganlardan payını alan İran'a yönelik tepkileri, gösterilerden birkaç gün önce meydana gelen bir takım gelişmeler tetiklemiş görünüyor. Bu gelişmelerden bazıları şöyle sıralanabilir:

- İran'ın Bağdat'taki büyükelçisinin "ABD ile ülkesinin çatışması halinde Irak'taki ABD varlığının da hedef alınacağını" açıklaması ve Iraklı yetkililerden bu açıklamaya herhangi bir yanıt gelmemesi.
- Iraklı iki diplomatın İran'ın Meşhed kentinde İran güvenlik güçleri tarafından saldırıya uğraması ve Iraklı yetkililerin bu durumu geçiştirmeye çalışmaları.
- DEAŞ ile mücadele esnasında yıldızı parlayan ve geniş halk kesimlerinin sevgisini kazanan General Abdulvehab Saidi'nin terörle mücadele komutanlığından alınarak pasif bir göreve atanmak istemesi ve bu kararın arkasında İran'a yakın Haşdu Şabi gruplarının olduğunun düşünülmesi idi.

Yine aslında gösterilerden önce dile getirilmekle birlikte İranlı çeşitli yetkililerin Irak'ın içişlerine müdahale sayılabilecek açıklamalarının sosyal medyada yeniden dolaşıma sokulması da İran'ın göstericilerin temel hedeflerinden birisi olduğunu gösterdi. İran'daki din adamlarından gelen "İngiliz Şiiliği" suçlamaları da göstericilerin arasında büyük tepkilerin oluşmasına neden oldu.

ABD Başkanı Donald Trump'ın, İran'da provakasyon amacıyla yapılan protestolara destek verip, "değişim zamanı" açıklamaları yapmasına karşılık, İran halkı ülkenin birçok yerinde ABD karşıtı slogan atarak Trump'a tepki gösterdiler. (25 Kasım 2019)

Aslında Irak'taki İran karşıtı sloganların öne çıktığı gösterilere Şii kesimlerin öncülük etmesi, yine Lübnan'daki protesto gösterilerine Şii topluluklarının da yoğun şekilde katılması Ortadoğu'da yıllardır tedavüle sokulmaya çalışılan "mezhep çatışması" kavramının içi boş bir retorik olduğunu ortaya koydu. Bu durum, çatışma sonrası normalleşme sürecinde her mezhepten ve etnik gruptan insanların çok daha somut taleplerinin ve beklentilerinin olduğunu, kalıcı bir istikrar döneminin ancak bu taleplerin göz önüne alınmasıyla mümkün olabileceği gösterdi.

Göstericilerin başta geniş kitlelerin sesinin yönetime yansımalarını engelleyen seçim sistemi olmak üzere anayasa ve diğer tüm kurucu metin ve kurumlara karşı geliştirdiği itirazların dış güç olarak İran'a yönelmesi işgal sonrasında ortaya çıkan durumlara yakından ilgili. İran ve Irak arasında tarihi ilişkilere bakıldığında, özellikle Osmanlı'nın son döneminde başta Bağdat ve Basra vilayetleri olmak üzere bugünkü Irak toprakları, Osmanlı ve Kaçar devletleri arasında önemli ihtilaf sahalarından birisini oluşturuyordu. Modern dönemdeki Iraklı kimliğinde Arap milliyetçiliğinin baskınlığı ise Baas Partisi yönetimleri altında özellikle 70'lerde ve 80'lerde ciddi bir İran karşıtlığının gelişmesine yol açarak İran ve Irak arasındaki ilişkileri asgari seviyede tutmuştu.

İran devriminden sonra Irak'ın bölge Arap devletleri tarafından İran'a karşı bir set olarak telakki edilmesi ve sekiz yıllık savaş ikili ilişkileri tarihin en kötü seviyesine indirmişti. Ancak 2003'teki ABD işgalinden sonra İran, 80'lerde iş birliği yaptığı Iraklı gruplar üzerindeki nüfuzunu kullanarak önce ABD'yi iktidarı paylaşmaya zorladı, daha sonra ise DEAŞ gibi terör örgütlerinin yarattığı dehşetten de faydalanarak bu koalisyondaki payını kendi lehine artırdı. Bu noktada Amerikalıların işgal sonrasında İran'ın Irak'taki istihbarat faaliyetlerinin bir kısmını ifşa etmesi ve İran'ın ABD'nin kurduğu

IRAK'TA GÖSTERİLERDEN ÖNCE DİLE GETİRİLMEKLE BİRLİKTE İRANLI ÇEŞİTLİ YETKİLİLERİN IRAK'IN İÇİŞLERİNE MÜDAHALE SAYILABİLECEK AÇIKLAMALARININ SOSYAL MEDYADA YENİDEN DOLAŞIMA SOKULMASI DA İRAN'IN GÖSTERİCİLERİN TEMEL HEDEFLERİNDEN BİRİSİ OLDUĞUNU GÖSTERDİ. İRAN'DAKİ DİN ADAMLARINDAN GELEN "İNGİLİZ ŞİİLİĞİ" SUÇLAMALARI DA GÖSTERİCİLERİN ARASINDA BÜYÜK TEPKİLERİN OLUŞMASINA NEDEN OLDU.

muhbir ağını nasıl devşirdiğini ortaya koyması da zamanlama bakımından dikkat çekiciydi.

Dolayısıyla Irak'taki tepkilerin yolsuz yerel Şii yöneticilerin yanı sıra İran'a da yöneltilmesi şaşırtıcı olmamıştır. Bu noktada gösterilerin, sivil yönetim, değişik toplumsal kesimlerin siyasete katılımı şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi siyasi kriterler açısından daha parlak durumda olmayan bölgesel Kürdistan yönetiminde yaşanmaması ise dikkat çekicidir. Yine de toplumsal tepkilerin özellikle de genç kesimler arasında benzer trendler taşıdığı gözden kaçmamaktadır. Örneğin halen çok cılız olmakla birlikte Iraklılık kimliğinin Kürt kesimler arasında da yaygınlık kazandığına dair araştırmalar mevcuttur. Bu durum, söz gelimi ekonomik bir krizin tetikleme halinde, işgal sonrası dönemde Irak'ın kuzeyinde kurulan sistemin de ciddi meydan okumalarla karşılaşabileceğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Irak'taki gösterilerle ilgili belirtilmesi gereken hususlardan birisi de dünyanın birçok yerindeki toplumsal olaylar gibi bu protestoların da kısa süre içinde yerel dinamiklerin baskın olduğu olaylardan, farklı bölgesel ve küresel oyuncuların müdahil olduğu bir güç mücadelesine evrilmesiydi. Amerikalı yetkililerin, işgalden sonra oluşan sistemde hiçbir sorumlulukları yokmuş ve son sızdırılan istihbarat belgelerinin de ortaya koyduğu gibi işgal sonrası ülkede ABD-İran koalisyonunu kendileri meydana getirmemiş gibi göstericilerin İran'a yönelik tepkilerini desteklemeleri dikkat çekiciydi. Benzer şekilde İran da, kolektif yolsuzluk sistemindeki payını ve halkın içinde bulunduğu son derece olumsuz koşulları inkar edercesine olaylardan Suudi Arabistan'ı ya da "İngiliz Şiilerini" sorumlu tuttu. Mevcut ABD-İran gerginliği göz önüne alınacak olursa tüm bölgesel olayların bir şekilde söz konusu çatışma alanı ile irtibatlandırılması anlaşılabilir bir durum.

Irak'taki geniş katılımlı gösterilerin dünya gündemine düştüğü esnada İranlı Devrim Muhafızı komutanı Kasım Süleymani'nin Irak'a giderek yetkililerle konuştuğu ve "İran olarak biz bu tür ayaklanmalarda tecrübeliyiz, ayaklanmaların bastırılmasında size yardım etmeye hazırız" yönünde ifadeler kullandığı belirtilmişti. Bu olayın üzerinden çok geçmeden benzer gösterilerin İran'ın farklı şehirlerinde de gerçekleşmesi ilginçti. Yine olayların başlamasından çok kısa bir süre önce Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Irak'taki olayların benzerlerinin İran'a taşınmaya çalışıldığını belirtmesi ve İran Dışişleri Sözcüsü Musevi'nin de bu açıklamaları teyit etmesi oldukça dikkat çekiciydi. Görünen o ki bölgedeki yetkililer olayların arka planına dair basına yansımayan önemli bilgilere sahipler.

İran'da Protestolar

Aslında İran'daki toplumsal rahatsızlık, ABD yaptırımlarının etkisini artırmasına paralel olarak artış gösteriyor. Her gün ülkenin dört bir yanındaki küçük gruplar son bir yıldır kahir ekseriyeti ekonomik sorunlardan mütevellit gösteriler düzenliyorlar. Zaten Trump yönetimi de temel stratejisini İran'a ekonomik baskıların artırılması olarak belirlemiş durumda ve bu yüzden sıklıkla İran ile masaya oturmak için acelesinin olmadığını, ekonomik sorunların İran'ı eninde sonunda masaya oturmaya ikna edeceğine düşünüyor. Trump yönetimi bu nedenden ötürü İran'ın Mayıs'ta askeri gerginliği artırma politikasına benzer şekilde karşılık vermekten imtina etti ve oyunu çok daha avantajlı olduğu alanda sürdürmeyi tercih etti.

Dolayısıyla benzine yapılan son yüzde 50'lik ve yüzde 200'lük iki kademeli ani zam kararının İran'daki gösterileri yeni bir aşamaya taşımaya sürpriz olmadı. Zammın duyulmasıyla birlikte onlarca şehir ve kasabada protesto gösterileri düzenlenirken, internet

bağlantısının henüz kesilmediği ilk birkaç günde çok sayıda şiddet olayı rapor edildi. Yine görüntülerde dikkat çekici olan husus, gösterilere kitlesel katılımların düşük olmasına rağmen yol kesme, benzin istasyonlarını ve banka şubelerini ateşe verme gibi günlük hayatı olumsuz etkileyecek eylemlerin yoğunluğuydu. Daha çok muhalif kesimlerde açıklanan ölü ve yaralı sayısı ile bunların coğrafi dağılımı da, özellikle örgütlü muhalefetin yoğun olduğu bölgelerdeki eylemlerin daha belirgin olduğunu ortaya koyuyordu.

Olaylara katılımın nispeten düşük olmasına ve İran'daki geniş rahatsız kesimlerin çeşitli sebeplerle sokağa çıkmaktan sakınmasına rağmen gerek ölü sayısının fazlalığı, gerekse de yönetimin tüm ülkenin internet bağlantısını kesecek şekilde sert tedbirler uygulamaya koyması, muhtemelen az önce bahsettiğimiz ve yetkililerin haberdar olduğu arka planla ilgili olmalıdır. Zira Halkın Mücahitleri Örgütü ile sürgündeki Şehzade Rıza Pehlevi taraftarlarının öne çıktığı gösterilere dış destek de açıkça görülmüyordu. Trump ve Pompeo gibi üst düzey isimlerin gösterilere destek açıklamaları, ABD'deki kimi düşünce kuruluşlarının İranlı yetkililerin ülkeden kaçmaya başladıklarına dair dezenformasyon çabaları, "evden ilaç almak için çıktığı halde güvenlik güçleri tarafından öldürülen genç kız" hikayeleri gibi toplum vicdanını provoke etmeye çalışan propaganda yayınları da organize bir çabanın içinde olduğuna dair yorumları haklı çıkartır nitelikteydi.

Sonuç olarak ABD basınına sızdırılan İran istihbaratına ait olduğu ifade edilen belgeler, İran'daki sokak gösterileri, İran'ın nükleer faaliyetlerinin KOEP'i tamamen ihlal ettiğine yönelik raporlar, Irak ve Lübnan'daki yoğun gösteriler zaten ekonomik kuşatma ile ciddi ölçüde yıpratılan İran yönetiminin önümüzdeki dönemde daha büyük meydan okumalarla karşı karşıya kalacağını gösteriyor. **■**

Irak'taki gösterilerle ilgili belirtilmesi gereken hususlardan birisi de dünyanın birçok yerindeki toplumsal olaylar gibi bu protestoların da kısa süre içinde yerel dinamiklerin baskın olduğu olaylardan, farklı bölgesel ve küresel oyuncuların müdahil olduğu bir güç mücadelesine evrilmesiydi.